

## PÁZMÁNY ÉS A TITKOS TANÁCS

Az alábbi szöveget 1998 májusában írtam, doktoranduszként. Ekkor, ezekben az években rendszeres látogatója voltam az Országos Levéltár nagykutatójának, ahol (nem túlzás) számtalanszor megtapasztalhattam Margit kedves figyelmességét. Kései köszönetképpen ajánlom neki ezt az írásomat, születésnapjára.

Munkámon semmit sem változtattam, úgy adom közre, ahogy annak idején megírtam. Fő mondanivalójáról ma is hasonlóan gondolkodom. Összefoglalását ismertettem a „Pázmány Péter és kora” REBAKUCS-konferencián, Piliscsabán. Érdeklődésem éppen akkortájt fordult a vatikáni kutatások felé, ezért a konferencia-kötetben az előadás második, a római követséggel kapcsolatos részét publikáltam.

Írásom torzó maradt, sem az apparátust, sem a 17. századi magyar titkos tanácsosok archontológiájának anyaggyűjtését nem fejeztem be.<sup>1</sup> Márpedig úgy véltem és vélem, hogy teljesen egzakt képet a titkos tanácsbeli magyar jelenlétről a magyar egyházi és világi elit egészének szemszögéből kaphatunk. Ez a jelenlét természetesen kapcsolódik a császári udvarbeli megjelenéshez, historiográfiailag pedig a töretlen népszerűségű udvarkutatásokhoz, amelyek magyar viszonylatban is számottevő eredményekkel büszkélkedhetnek, és amelyek vonatkozó részeredmények után ezt a kérdéskört is tisztázni fogják.

### A) BEVEZETÉS

FRAKNÓI VILMOS nem ismerhetve még az alább idézendő irodalomnak a Titkos Tanács működésére, résztvevőire stb. vonatkozó, célirányos kutatáson alapuló majdani megállapításait, magától értetődő tényként kezeli, hogy Pázmány aktív résztvevője volt a legfőbb császári döntéshozó testületnek.

Osztrák kormányzattörténetének a *Geheimer Rath*-ról szóló fejezetében THOMAS FELLNER első tényleges magyar titkos tanácsosként 1646-tól kezdődően Pálffy Pál országbíró, későbbi nádort jelöli meg, hangsúlyozva, hogy a birodalom, az örökös tartományok és a magyar korona országainak ügyeit uralkodói szinten eldöntő, a rendi és egyéb udvari testületek, hivatalok felett álló, a külügyeket kizárólagos joggal irányító

<sup>1</sup> Néhány fontosabb felhasznált forrás adatai a következők. Az idézett Pázmány-iratok: HANUY, *Pázmány... levelei*, nn. 99, 102, 103, 110, 137, 153, 156–157, 272, 298, 325, 413, 544, 580, 793, 779, 798. Az 1620. márciusi titkos tanácsi jegyzőkönyv: ÖStA HHStA fasc. 431c, conv. A, fol. 217–218. A nunciusi jelentések: BAV Barb. Lat., vol. 6975, fol. 60r–67v és fol. 208–211 (*ciffr.*); vol. 6991, fol. 121v (*ciffr.*). A kalocsai érseki *titulatiók*: ASV Proc. Cons., vol. 51, fol. 1101rv (Püsky); ASV ANV Proc. n. 115 (Szelephény). Valamint: ÖStA HHStA RK GR Dekrete, fasc. 1, litt. B; ÖStA HHStA SK Vortr., fasc. 3, conv. 4, fol. 6 és conv. 5, fol. 13.; MOL Esterházy cs. It., rep. 2, fasc. B, n. 29; MOL E 144 1. cs., fol. 744–745; E 196 fasc. 6, fol. 651.

testület munkájában öelötte magyarok nem vettek részt. Állítását némileg felerősítve, s az említett tényben Magyarországnak a Habsburg-monarchiabeli másodrendű voltának egyik bizonyítékát látva/láttatva kritika nélkül átvette EMBER GYÖZŐ *Magyar közigazgatástörténete*, valamint MAKKAI LÁSZLÓ Magyarország történetének újabb szintézisében, hogy csak az összefoglaló munkákról tegyünk említést.

A Titkos Tanácsról HENRY FREDERICK SCHWARZ Cambridgeben, 1943-ban megjelent kiváló monográfiája (*The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century*), amely függelékében hozza 1600 és 1674 közötti összes tanácsos névsorát és életrajzi adatait, tovább bonyolítja a képet. A mondott időszakban három magyar névvel találkozunk: 1635-től Lippay Györgyével, 1647-től (az évszámot illetően ?-jel kíséretében) Zrínyi Miklóssal, 1662-től Nádasdy Ferencével.

Minthogy FRAKNÓI sehol sem támasztja alá meglátását legalább egy apró magyarázattal, pontos hivatkozással, s a Pázmány-kutatás is mindmáig folyamatosan hangsúlyozza az érsek elsőrendű udvarbeli megítélését, kapcsolatait, anélkül azonban, hogy az iménti historiográfiai felsorolásból szembeötlő problémának figyelmet szentelt volna, a következőkben arra a kérdésre kereshetünk feleletet, vajon a kor forrásaiban milyen nyomai találhatók Pázmány tikos tanácsosságának? Ezzel szoros összefüggésben új megvilágításban tárulnak eléink a bíboros öregkori diplomáciai ambíciói is.

Mielőtt azonban rátérnénk Pázmány tényleges szerepének vizsgálatára, elengedhetetlen a Tikos Tanácsban való magyar részvétel körüli zavarok és a kutatási problémák tisztázása.

## B) MAGYAR TITKOS TANÁCSOSOK 1613–1705

### 1) A TITKOS TANÁCSOSI CÍMEK ÉS FORRÁSAI

Amíg a német nyelvű iratokban a titkos tanácsosok megjelölésére egyöntetűen a *Geheimer Rath*, vagyis a Tanács nevével egyező kifejezéssel találkozhatunk, a latin esetében ennél bonyolultabb a helyzet. A Tanács leggyakoribb említése *Consilium Secretum*, ritkábban *Consilium Arcanum*, elvétve pedig *Consilium Intimum* néven történik. A tanácsosok elnevezésében végig a század folyamán, némileg meglepő módon, leginkább a „belső tanácsosnak” fordítható *consiliarius intimus* használatos, ennél kevésbé gyakoribb a szó szerint plasztikusabb *consiliarius secretus*, s egészen ritka az ezzel nyelvileg megegyező *consiliarius arcanus* kifejezés. E három terminus gyakorlatilag ekvivalens, meg kell azonban jegyezni, hogy alapértelmezésnek mégis a *consiliarius intimus* megjelölés tekinthető. A kevés ráánk maradt császári kinevező irat, a tanácsosok részére adott kredencionálisok, az általuk egyéb minőségükben kiadott oklevelek *titulusai*, s a hozzájuk intézett misszilisek külcímzései (mely utóbbiak már lényegesen nagyobb számban találhatóak fel a legkülönbözőbb levéltárakban) nagyjából ez utóbbi kifejezéssel élnek. Hogy valaki rendelkezett-e titkos tanácsosi címmel, vagy sem, ezekből az irattípusokból kétséget kizáróan megállapítható ugyan, mégis e módszer óvatosságra kell hogy intsen bennünket. Általános szabályként az mondható ki, hogy ha az illető főúr, főpap saját kiadványában titkos tanácsosnak címezi magát, illetőleg az udvari hivatalok, illetve maga az uralkodó leveleikben esetleg többször is ennek nevezik, ez kétségkívül valós alappal történt. Ellenkező esetben tudniillik abúzus, illetőleg indokolatlan jogigény támasztásának

lehetősége állhatott elő. A gyakorlati tapasztalat viszont azt mutatja, nem áll mindennek a fordítottja, azaz ha valaki éppen nem címzi magát titkos tanácsosnak, illetve Bécsből nem címzik annak, attól még/már lehetett az. A magánszemélyek által írt levelek külcímzéseinek vizsgálata legfeljebb annyi eredményt hozhat, hogy egy-egy titkos tanácsosi cím megléte mennyire volt ismert a kortársak szemében. Módszerünk tehát nem alkalmas a kinevezés időpontjának egzakt megállapítására, legfeljebb egy *terminus post quem* megjelölésére.

A fogalmak és a kutatási problémák tisztázása után juthatunk csak el mondanivalónk első lényegi megállapításához, tudniillik hogy Thurzó György nádorral majd Pázmány Péter esztergomi érsekkel k i m u t a t h a t ó a n az összes 17. századi nádor és esztergomi érsek használja, s használják velük kapcsolatban az udvari hivatalok többé-kevésbé rendszeresen a titkos tanácsosi címet, általában az *intimus consiliarius* formában. Magyar nyelvű szövegeknél pl. Thurzónál „az hatalmas Roma’ Czaszarnak es Magyar Orszaghi masodik Matias kirali Vrunk ö fölsegenek feob tanácsa”, Forgách Zsigmondnál egyenesen „az masodik Ferdinand Csaszar Vrunk eő Feőlsége titkos tanácsa”, Pázmánynál a „Második Ferdinánd Császárnak, Magyar országh Királljának [...] belseő Tanácsa” változat fordul elő. További kutatások adhatnak majd választ arra nézve, vajon Illésházy nádor és Forgách Ferenc bíboros titkos tanácsos volt-e, avagy sem, én erre nézve idáig nem talákoztam pozitív adattal. Forgách, ismerve személyes rossz viszonyát Mátyással, lehet hogy nem volt az, bár ez kevéssé valószínű, Illésházy minden bizonnyal igen. A magam részéről ugyanis a két magyar rendi vezető, a nádor és az esztergomi érsek állandósuló titkos tanácsosi címének eredetét az 1608. évi eseményekben keresem, amikor is a magyarországi rendek minden addiginál nagyobb befolyást tudtak érvényesíteni a Habsburg-ház belső ügyeire. A II. Mátyás mint magyar király környezetében kivívott pozíciók, legalább is a cím és a lehetőségek megtartásában, megmaradtak a Mátyás körüli és a prágai császári Titkos Tanács 1613. évi egyesítése után is. Császári titkos tanácsosságról magyar viszonylatban tehát csak ez utántól beszélhetünk. Habsburg oldalról ugyanakkor az 1526-ban alapított, s az abszolutista tendenciák megtestesítőjének tartott, s mint ilyen úgy a birodalmi mind a magyar nemesség által a kora újkorban folyamatosan támadott Tanács tagságának illetén adományozását a legerősebbnek bizonyuló magyar rendek vezetői részére egyrészt az ellentétek feloldására tett kísérletként, másrészt a rendi főméltóságainknak a barokk gondolkodásban oly fontos protokolláris egyenjogúsításaként értelmezhetjük. Érzékletes példaként Thurzó Szaniszló nádornak azt a levelét hozhatjuk elő 1624-ből, amelyben a Titkos Tanács Bécsben maradt tagjait *amici et fratres* néven szólítja meg.

Joggal hozható fel talán mindeme megállapítások ellen az a tény, hogy akár egy nádornak vagy primásnak sem található meg a kinevezési irata. Még Esterházy Miklósnak sem, aki előrejutásának minden okmányát gondosan megőrizte. Hasonló azonban a helyzet azokkal udvari főtisztviselőkkel is (főudvarmester, osztrák udvari kancellár stb.) akik mintegy hivatalból voltak tagjai a Tanácsnak. Így több mint valószínű, hogy a primási és nádori tisztségekkel ugyancsak (szinte) automatikusan kapcsolódott össze a titkos tanácsosi cím. Pázmánynál a Pázmáneum első alapítólevelében találkozhatunk vele 1619. január 10-én (ez második ránk maradt oklevele), Esterházynál már megválasztása után szűk két hónappal, 1625. december 12-én.

Csekély esély van arra, hogy esetleg egy, a *Consilium Hungaricum*on belüli megkülönböztetésről lenne szó. A Magyar Tanács szerepéről és működéséről írt tanulmányában MÁRK LÁSZLÓ tévesen veti fel ennek lehetőségét. A magyar kancellária (eltérően a birodalmitól ill. az osztrák udvari kancelláriától) mint a magyar közjogtól idegen fogalmat, a 17. század első felében gyakorlatilag nem használja levélcímzéseiben a titkos tanácsosi címet, így Pázmány esetében sem. Több realitása van annak, ha az összefüggést – az egyéb birodalmi tanácsok, hivatalok analógiájára – részben a Magyar Tanács állásfoglalásainak az uralkodó és közvetlen környezete előtti személyes reprezentálása terén keressük.

## 2) ARCHONTOLOGIA

[E fejezetben opcionálisan összeállítható a magyar titkos tanácsosok vázlatos archontológiáját 1705-ig bezárólag, részletesen felsorolva a vonatkozó forrásokat, amelyek alapján az előbbi tapasztalatokat levonhattam. Ezek alapján a fenti problémák plasztikusabban megismerhetők, s néhány további árnyalattal is gazdagíthatók, különösen a tanácsosság tényének ismertségére vonatkozóan. Itt most – tekintettel az időre s további mondanivalónk fontosságára – csak annyi emelendő ki, hogy a primások és nádorok mellett (Pálffy és Esterházy Pál már nádorrá választásuk előtt is) a század közepétől a kalocsai érsekek, továbbá Nádasdy Ferenc, Batthyány Kristóf, valamint Mátyásosvzky László püspök-kancellár (ő 1703-tól) rendelkeztek titkos tanácsosi címmel, a többi kancellárra csupán negatív adatot sikerült találni, miként Zrínyi Miklósról is a 60-as évek elejéig, bár nem zárható ki, hogy a 1663-as hadjárat idején valóban kinevezést nyerhetett.]

## 3) RÉSZVÉTEL AZ ÜLÉSEKEN

Az eddigiek summázataként elmondható, Pázmány titkos tanácsosságára nem személyi érdemei, törekvései nyomán került sor, alapjául közjogi állása szolgált. Mindezek után – úgy érzem – azon lényegbevágó kérdés megválaszolásával vagyunk még adósak, hogy tudniillik a fentiekben előadottak mennyiben jelentettek egyúttal tényleges részvételt magyar oldalról a Titkos Tanács munkájában, úgy a magyar mint a birodalmi és külügyek terén? Hiszen már 1633-ban találkozunk a badeni örgróf esetében csak a címre szóló kinevezéssel, augusztus 22-ei dátummal, igaz ezt már október 12-én követte ténylegesítő császári dekrétum. A század második felétől pedig a pusztai címadományozás elképesztő méreteket öltött, 1679. június 26-án Esterházy Pál is ebben részesült, amelyet nádorrá választása után fél esztendővel, 1681. december 21-én követett Hoher udvari kancellárnak az aktuális titkos tanácsossági nyilvánításról értesítő, s az eskü letételére felhívó levele.

A probléma minden kétséget kizáró eldöntésére a Tanács üléseiről készült jegyzőkönyvek hivatottak, amelyek elején rendszerint megtalálható a jelenlévők felsorolása. A Tanáccsal foglalkozó, s a tényleges működésre összpontosító szakirodalom jórészt ugyancsak ezek alapján igyekezett megállapítani a titkos tanácsosok kilétét. A gond azonban ott van, hogy ezek a jegyzőkönyvek rendkívül töredékesen maradtak ránk: részint az államkancellária (*Staatskanzlei*) iratai között az 1670-es évekig (a ún. titkos konferenciák kizárólagossá válásáig) mindössze négy doboz, részint a birodalmi kancellária (*Reichskanzlei*) levéltárában, a 40-es évek derekáig nyolc protokollumban található a titkos ülésekre vonatkozó dokumentumok. Ezek között Pálffy Pál részvételére

1648-ban, tehát még nádorsága előtt kettő, majd 1651-ben egy, Nádasdy Ferenc esetében 1662-ből ill. 63-ból egy-egy említést sikerült találnom. Mindegyik ülés birodalmi ügyekkel foglalkozott. Ugyanakkor a mai szemmel nézve elég rettenetes, alapjában véve *pertinentia*, mondhatni tematikus elv szerint rendezett HHStA egyéb gyűjteményeiben (*Friedensakten*, *Kriegsakten*), a *Hofkammer*- és *Kriegsarchiv*-ban elszórta szintén találhatóak titkos tanácsi jegyzőkönyvek, SCHWARZ talán ezekben található Zrínyi jelenlétére utaló adatot, mindenesetre konkrét hivatkozást nem hoz. A 17. század első feléből többi primás, nádor esetleges alkalmankénti megjelenésére ilyen perdöntő bizonyítékot – egy kivétellel – nem sikerült találnom.

Mégis úgy gondolom, a Titkos és Magyar Tanács több együttes ülésén túl elsősorban az udvari magyar kancellária hatáskörét meghaladó, valóban az uralkodó elé jutó fontosabb magyar ügyek eldöntésénél, s olykor birodalmi vonatkozásúakénál is nemcsak terjedelmes írásbeli *opinió*ikkal, hanem alkalmanként személyes *votum*jaikkal is jelen lehettek – külön felkérésre. A nem magyar titkos tanácsosok esetében szintén találkoztunk olyanokkal, akik nem vettek részt a napi döntéshozatalban, s csak fontosabb alkalmakkor hívták őket a Tanácsba. Ilyenek voltak a 20-as években Dietrichstein kardinális és Lichtenstein herceg.

Malatesta nuncius tájékoztatása szerint az 1637 eleji uralkodóváltás után – az eredményes munka és a titoktartás biztosítása érdekében – csupán Trauttmansdorf, Wolfrath bécsi püspök s Kehevenhiller maradtak a tanácskozások állandó tagjai, s a többi addigi résztvevő (Verdenberg, Slavata, Breuner, Mersperg, Maradas, Schlick, Liechtenstein, Meggau) megtartván a címet, csak hívásra jöhettek az ülésekre. A magyar rendi vezetők titkos tanácsosságának realitását ennek a helyzetnek analógiájaként, s nem pusztán címként értelmezhetjük. Álláspontjuk elutasítására, elfogadására mint egyenjogú véleménynyilvánítás elbírálása után került sor. Mindazonáltal az egyszerű magyar és titkos tanácsosok tisztében a distinkciók meghatározására csak egy minden eddigénél alaposabb kormányzattörténeti munka látszik hivatottnak.

Az imént ismertetett változások egyébként nem arattak osztatlan sikert az érintettek körében, Schlick, a Haditanács elnöke lemondásával fenyegetőzve nemsokára kivívta magának, hogy a hadászati döntéseknél állandóan jelen lehessen. Az udvari pozícióharcok nyomán a 40-es évek elejére már ismét beállt a napi üléseken a 10 körüli létszám. A kérdés immár az, hogy sem ekkor, sem máskor a vizsgált időszakban vajon miért nem találunk egy magyart sem az állandó tagok között? Hiszen a rendkívül töredékes források esetében is egyértelmű, a magyar politikai elit főként a század első felében nem gyakorolt olyan mértékű befolyást a központi kormányzatra, mint amilyenre elvileg neki is lehetősége nyílt volna. Az udvari erők hatalmi harcaiban való részvétel állandó bécsi jelenlétet igényelt volna. Noha a megfelelő anyagi háttér biztosítva volt, az főúri életforma megkívánt kereteit biztosító palotáit a magyar arisztokrácia csak a század végén kezdte felépíteni. Akadályt jelentettek magyarországi lekötöttségeik (török elleni harc, a személyes jelenlétet jobban igénylő honi birtokigazgatás), az elzárkózó magyar mentalitás, nyelvi nehézségek és olykor azért anyagi természetű megfontolások is szerepet játszhattak. Gyakran még az udvari magyar kancellária mellé rendelt két *consiliarius Hungaricus* kiállítására is akadozott.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az 1635 óta folyamatosan Bécsben lakó, s elképesztő politikai attitűddel rendelkező Lippay kancellár a bécsi püspök halála után tett lépéseket az állandó tagság megszerzésére. 1640 júliusában azzal az ötlettel kereste fel Mattei nunciust, hogy a Szentszék hasznára válna, ha ismét volna a Titkos Tanácsban egyházi résztvevő. Itt valóban a folytonos jelenlét lehetett a tét, erre abból következtethetünk, hogy a Prágában rezideáló Harrach bíboros neve alkalmanként ekkoriban is fel-feltűnik a jegyzőkönyvek felzetén. A nuncius, saját beszámolója szerint, megígérte támogatását, noha a bécsi püspök illetén működése sem hagyott jó emléket maga után. Mivel az egi püspök neve nem szerepel az „lefokozott” tanácsosok sorában sem, a bécsi udvar tiszti címtárának tekinthető 1635. évi *Status particularis* Lippay részvételét mutató adatát arra vezethetjük vissza, hogy a kancellár a magyar ügyek referálójaként meg-megjelenhetett az üléseken, de ott szavazati joga valójában nem volt.

Lezárva fejtegetéseinket, lássuk a konkrét bizonyítékokat. Jelenlegi ismereteink szerint egy valakiről már most teljes bizonyossággal állítható, hogy a hivataluknál fogva titkos tanácsosságot nyert magyar rendi vezetők közül, ha ugyan szórványosan, de részt vett a *Geheimer Rath* rendes ülésein, véleményt nyilvánított tisztán birodalmi ügyekben is, sőt *consiliarius secretusként* tevőleges szerepet vállalt a Habsburg nyugati külpolitika alakításában. Természetesen Pázmány Péterről van szó.

## C) PÁZMÁNY A TITKOS TANÁCSBAN

### 1) BELPOLITIKA

A primás szereplésének legfontosabb bizonyítéka az 1620 március elejére/közepére datálható titkos tanácsi jegyzőkönyv, amely szerencsénkre az *Ungarische Akten* miscellanéájába keveredve megmaradt. (Zárójelben jegyzem meg, ha ezt a forrást az említett külföldi szakirodalom ismerte volna, Pázmány mindenhol szerepelne a titkos tanácsok elősorolásában, s eddigi mondandómnak nem csak értéke, hanem a legnagyobb magyar főpap személye köré formázásának létjogosultsága is megkérdőjelezhető volna.) Az irat elején található két felsorolás szerint *in Secreto Consilio* jelen voltak *KK* (Kaiser und König), *Comes Meggau* (Leonhard Meggau volt és leendő főudvarmester), *archiepiscopus Pazman*, *Cancellarius* (azaz Johann B. Volkra von Verdenberg gróf osztrák udvari kancellár) és *Preinner* (Siegfried Breuner győri főkapitány). A főbb napirendi pontok birodalmi ill. külpolitikai vonatkozású magyarországi ügyek voltak.

Az első pont, a *Plenipotencia*, a Bethlennel Pozsonyban megkezdett tárgyalások folytatásához a biztosoknak adandó felhatalmazás mértéke váltotta ki a legtöbb vitát. Az erdélyiek a január 16-án megkötött fegyverszünet tartama alatti béketárgyalásokat a csehek bevonásával kívánták lefolytatni. Aligha tévedünk, ha azon másodikként elhangzott elutasító álláspontot tulajdonítjuk Pázmánynak, amelyben arra történik hivatkozás, hogy Pozsonyban semmi ilyesmiről nem esett szó, s a fegyvernyugvásról csak magyarokkal egyezkedtek. Más hozzászólás szerint a lázadó csehekkel folytatandó esetleges megbeszélés a választófejedelmek hozzájárulása nélkül nem vihető át más fórumra. A Tanács döntése szerint a Pozsonyi tárgyalásokra adott felhatalmazás mértékét nem kell növelni, annál kevésbé, mivel a traktálást csupán a magyarok kérték, a csehek még nem.

Az érsek március 17-ei, Thurzó Szaniszlóhoz intézett levelében rövid említést tesz az elhangzottakról, de a részleteket nem merte „pennájára bízni”.

A második napirendi pont, *Collalti conceptus*, Collalto fogalmazványa. Nem tudni mi lehetett, megvitatására az ülésen végül nem került sor.

A harmadik, *Negotium Homonnaij* vagyis kit kellene helyébe a lengyel királyhoz követül küldeni: Esterházy Miklós, Pálffy Miklós és Pál neve merült fel. Homonnay feladata ugyanis a Bethlen hátában indítandó katonai diverzió megszervezése lett, ehhez kívántak lengyel segítséget szerezni, egyébként a pápai diplomácia bevonásával.

Napirenden kívül tárgyalták a győri püspökség ügyét, amelyre Chiky István erdélyi püspököt javasolták (más forrásból tudjuk, ez Lépes Bálint botrányos nőügyei miatt került szónyegre), továbbá a magyar katonaság néhány kisebb kérdését. Ezek közül a magyar végvári katonaság néhány alakulatának fehérhegyi győzelem részese, Bucquoi generális alá rendelése emelhető ki.

Protokollumunk sajnos csupán a határozatokról hoz rövid összegzéseket, az első pont kivételével a hozzászólásokat nem jegyezték fel, s azon kevés jegyzőkönyvek egyike, amelyek szinte teljes egészükben latinul, s nem németül íródtak. A tanácskozás nyelve talán éppen Pázmányra tekintettel volt a latin.

A cseh háború magyar vonatkozásai kapcsán két további említés van az érsek személyes megjelenéséről az üléseken. 1618. július 22-ei levelében Klesl bíborosnak a Csehországba vonuló érsekújvári katonáknak járó, neki a Titkos Tanácsban kilátásba helyezett posztóbani fizettség érdekében ír, október 21-én arra hívja fel II. Mátyás figyelmét, hogy a *in Secretiore* [...] *Consilio* ötöle ugyanezen katonáknak kéthavi fizetését kérték, s a hátramaradó időre a morva segélyből ígérték ellátmányuk biztosítását.

Hogy milyen minőségében tárgyalt minderről az esztergomi érsek a császári tanácsosokkal, ahhoz a fentiek ismeretében kétség immár nem férhet.

Jelenlétéhez további adalék Sellyén, 1624. szeptember 17-én a körmöci kamarához írt levele. A tisztviselőket ebben arról értesíti, hogy idejében kapta meg jelentésüket, „ugyanis éppen akkor volt szó arról a tanácsban, hogy miként lehetne segíteni a szerencsétlen népen, amelynek pozsonyi pénze van bőven, de azon semmit sem képes venni. Ezért megkapván kegyelmetek információját, mind szóban a titkos tanácsban, mind írásban ő felségének szorgalmasan proponáltam a kegyelmetek által javasolt dolgot, és hogy ő felsége úgy fog tenni, ahogy kegyelmetek tanácsolják, nem kételkedem. Végző döntését azonban ő felségének ebersdorffi tartzkodásom alatt még nem bocsátották ki.”

Pázmány a Titkos Tanácsban kifejtett gondolatait néhány esetben le is írta. Például 1625. június 2-án a magyar főpapok végrendelkezési jogával felmerült nehézségek tárgyalásánál. Bevezetőjében ezt a következőkkel indokolja: „Mivel a magyar klérus ügye, amelyet ő felsége megvizsgálni rendelt, nagy jelentőségű, és a hazai törvények kevésbé egzakt ismerete miatt könnyen tévedés csúszhat be, úgy tetszett, hogy eme írásban adjak némely dolgról információt”. Hosszas fejtegetései eredményesnek bizonyultak, II. Ferdinánd rövidesen az ő elképzelései szerint rendezte az egyházi hagyatékok sorsát.

Hasonló siker koronázta az 1621. szeptemberében az újvári őrség fizetése alóli felmentésének szükségességét hangoztató érveit. Miután XV. Gergely pápától e célból

figyelmeztető brévét is igyekezett kieszközölni a császár és Ulrich von Eggenberg herceg, a Tanács elnöke részére, 1622. január 14-én elérte célját.

Kevésbé bizonyult eredményesnek a szentgotthárdi apátság visszaszerzésére irányuló törekvése. 1617 és 1629 között négy emlékiratban is kifejtette álláspontját érdekében, 1629. július 27-én a bevált recept szerint Caraffa nuncius közbenjárását is kérte Eggenbergnél, de hasztalan. Szentgotthárd majd a század második felében került ismét egyházi kézbe.

A magyar és különösen az erdélyi ügyekben az uralkodónak misszilis-formájában kifejtett számtalan véleményéről, illetve a kifejezetten az opinio címet viselő, többnyire hosszas emlékiratairól itt nem szólnunk, mivel – fenti sejtéseinken túl – a magyar és titkos tanácsosi kompetencia különbözőségét még ez utóbbi műfaj esetében sem látjuk világosan, mint ahogy a Magyar Tanács egészének felterjesztései, döntései érvényét sem. Mindössze két olyan esetet emelünk ki, amelyben Pázmány magyar politikai ügyeket illetően lépett külön kapcsolatba a Titkos Tanács egy-egy tagjával. 1630. január 18-án ugyancsak Eggenberg hercegnek a kassai biztosok javaslata alapján a magyar országgyűlés elhalasztását tanácsolja részbeni hivatkozással az eseteleges itáliai háborúra. „Excellenciád ítéletén áll, hogy mindezeket ő felsége tudtára kívánja-e hozni” – zárja sorait. 1632. november 7-én Munkács várának inskripciója kapcsán azért fordul a Tanács második legbefolyásosabb személyéhez, Wolfrath bécsi püspökhöz, mert „írhattam volna közvetlenül ő felségének erről a dologról, amit nagyságodnak felfedek, de mivel jogos szempontok miatt nem szeretném ha eme írásom s magyar kancelláriára kerülne, inkább akarnám, ha nagyságod proponálná ő felségének.”

## 2) KÜLPOLITIKA

Birodalmi téren Pámányt már röviddel érseki kinevezése után az események sűrűjében találjuk. A csupán az 1950-es években a vatikáni könyvtárba került s előtte nem kutatható Boncompagni-Ludovisi gyűjtemény őriz egy Pázmány jellegzetes dölt betűvel írott, 1616 október 24-ei keltezésű levelet, amelyben a Titkos Tanács akkori elnöke, Klesl kardinális számol be II. Mátyás utódlásának helyzetéről Borghese bíboros-államtitkárnak, hogy mind ő mind a pápa az ellenkező híradások dacára tisztában legyenek a valós körülményekkel. A lényeg az, hogy miközben a császár Spanyolország jóváhagyására vár, néhány rosszindulatú tanácsos (*Consiglieri maligni*) a viszály magvait igyekeznek elhinteni az uralkodó és a főhercegek között, s azt szeretnék elérni, ha a császár Csehország és Magyarország koronájáról lemondana utódja javára. A császár azonban már döntött, és mihelyt megjön a spanyolok beleegyezése, meg fogja nevezni örökösét. Számunkra a levél utóírata az igazán érdekes: *Questa risoluzione di Sua M.tta essendo molto segreta, non ho voluto confidare ad altri, pero ho fatto scriuere questa lettera con il Monsig.r Nominato Arciuescouo di Strigonia, quale humiliss.te se raccomanda a V.a Sig. Ill.ma*, vagyis „Ő felsége határozata – mondja Klesl – lévén igen titkos, nem akartam másokra bízni, hanem ezt a levelet a főtisztelendő kinevezett esztergomi érsek úrral íratam meg, aki a legalázatosabban ajánlja magát főméltóságodnak.” Láthatjuk, Pázmánynak minden lehetősége meg lett volna arra, hogy miniszterként a császári kormányzat aktív tagja legyen. Hivatása azonban más volt: a magyar katolicizmus talpra állítása és az ország kormányzása az elkövetkező politikai viharokban. Tudatos döntését mi sem mutatja jobban, hogy Bécsben nem volt állandó lakhelye. Házát először 1619 elején, majd 1623-



ban végleg a Pázmáneum részére, illetve ennek elköltözése után a jezsuita noviciátus céljaira engedte át, így amikor 1632-ben gyógykezeltetés végett huzamosabb ideig a császárvárosban kívánt tartózkodni, titkos tanácsos kollégájától, Liechtenstein hercegtől volt kénytelen szállást kérni.

A németországi béke kapcsán maradt még ránk két titkos tanácsosi megnyilatkozása. 1632. december 8-án Érsekújvárról közli értékelését a győztes lützeni csata után kialakult helyzetről. Hét pontban sorolja fel meggyőző érveit, hogy a kedvező fordulatot egy előnyös béke megkötésére kell kihasználni. Érveinek sorában megtaláljuk egy francia-dán szövetség lehetőségét, a császárutód római király választás esedékességét, a spanyol birodalom szétaprózódottságát, az örökös tartományok kimerült voltát és egy török támadás fenyegető voltát. Hangsúlyozza, az osztrák ház nem szállhat szembe az egész világgal, szavazatát a béketárgyalások azonnali megkezdésére adja le. Politikai éleslátására vall, hogy a nyolcadik., bár utólag kihúzott pontban a protestáns fejedelmek közül a szász választóban látja a legtöbb hajlamot a kiegyezésre, s valóban, igaz két elvesztett esztendő után az alkudozások vele veszik kezdetüket. A magyar bíboros messzemenően exponálta magát a béke érdekében. Írásban rögzített és 1635. május 10-én a Titkos Tanácsban minden bizonnyal személyesen felolvasott (Pázmány ekkor Bécsben tartózkodott) opinójában kizárólag teológiai érvekkel igyekezett II. Ferdinándra hatni, bizonyítva a teendő engedmények összhangba hozhatók lelkiismeretével. Rocci nuncius már 1634. szeptember 30-ai jelentésében arról tájékoztat bennünket, hogy „úgy értesülök, Pázmány bíboros úr, mint teológus azt írta a császárnak, ha a katolikus vallást sértetlenül és a protestánsoknak tett engedmények nélkül meg tudja őrizni örökös tartományaiban, békét köthet Szászországgal, s engedélyezheti a birodalmi városokban a lelkiismereti szabadságot. A bíboros úr, úgy veszem ki, véleményét arra a fenyegető veszedelemre alapozza, amelybe ő felsége mindent elveszítve juthat, melyet nem tudom, tényleg így van-e.” Pázmánnyal ellentétes álláspontot foglalt el Lamormain császári gyóntató és a bécsi püspök, a nuncius december 30-ai beszámolója szerint felfogását Dietrichstein kardinális és két befolyásos kapucinus, Valeriano Magno és a császárné spanyol lelkiatyja, Quiroga páter osztották. Jóllehet Pázmány május 10-én összesen 29 teológus meglátásait tolmácsolta, közelebbi eredményt úgy látszik nem ért el. Egy hónap múltán az új pápai nuncius, Malatesta Baglioni június 8-ai jelentésében arról ad számot, hogy 24 teológus a két kardinális, Pázmány és Dietrichstein elnökletével kongresszust tartott a szász békéről. Az előadottakból egy lényeges és új megállapítás hámozható ki. Pázmány a jelek szerint ugyancsak tevőleges részese volt az ún. Lelekiismereti Tanácsnak (*Consilium Conscientiae*), amelynek működéséről bár keveset tud a szakirodalom, jelentőségét különösen II Ferdinánd alatt aligha becülhetjük túl.

TUSOR PÉTER